

RITURI AGRARE DIN CADRUL SĂRBĂTORILOR DE PRIMĂVARĂ

Maria Mândroane

Viața și moartea, ca un proces în continuă mișcare, sunt ilustrate prin schimbările de anotimpuri, celebrate prin tot atâtea rituri și sărbători calendaristice.

În momentele sale de sărbătoare, societatea rurală își exprimă toate simbolurile existente ca pe o experiență a sacrului detașat de sacru.

Provenite din vechi rituri agrare, majoritatea sărbătorilor colective dobândesc o funcție de refulare a tensiunilor, de încărcare cu noi energii menite să dea sens cotidianului. (1)

Punctat prin sărbători, timpul organizează existența și creează ordinea între lucruri; timpul supus permanent degradării, prin sărbătoresc se reînnoiește căpătând consistența timpului original.

Privite ca scenarii de înnoire sezonieră sau anuală a timpului calendaristic, perioadele importante ale anului sunt marcate prin solstiții și echinocții: anul nou civil, anul nou ritual, anul nou agrar, anul nou pastoral. I. Ghinoiu face o reducere simbolică a anului mare de 12 luni în anul mic de 12 zile (2), perioadă în care timpul se comprimă sau se dilată, cunoaște fluctuații pentru a reveni în final purificat prin rit și sărbătoare. Același lucru se întâmplă și în cadrul sărbătorilor mai mici, cum ar fi perioada dintre săptămâna Lăsatului de brânză și Sântoaderi.

Săptămâna Nebunilor, numită în Banat și „Fărșanc”, „Fășanc”, „Leaorfe” sau „Cuci”, este sărbătoarea declanșării energiilor latente, a ieșirii din obișnuit.

Formele tracice ale cinstirii zeului Dionisos în amestec cu Saturnaliile romane, prin ruperea ritmului cotidian, introduc haosul, încălcarea tabuurilor, eliberarea instinctelor de sub frâna socială, întoarcerea la timpul original cu întreaga sa putere de reînnoire. Timpul carnavalului este, deci, un timp al debordării, al rolurilor inversate, al travestițiilor (3), într-o lume întoarsă pe dos.

Masca – componentă esențială a sărbătorii pune pe purtătorul ei în afara legilor (4). Ea nu ascunde, ci dezvăluie, eliberează energii negative, instaurând ordinea în dezordine. Cu ajutorul glumelor, a cuvintelor licențioase, a strigătelor și a dezlănțuirilor neașteptate, ranchiunele, conflictele sociale, abaterile de la normă sunt supuse opiniei publice. Masca are propria ei putere, fiindcă are propria ei lege.

În același timp, masca reprezintă spiritul strămoșului care participă astfel la bucuriile celor vii, transmițând, prin joc, mimică, gest, glumă, principiul activ al fertilității.

Masca se confecționează din materiale simple și la îndemâna oricui (făină, funingine, noroi, smoală, pene, puf, frunze, ață, câlț, lână, piei, materiale simple) sau din materiale mai sofisticate, adesea ele fiind cumpărate din comerț.

Chipurile realizate prin mască sunt variate: figuri omenești cu sex inversat, figuri blajine sau figuri hidoase, reprezentări fitomorfe sau zoomorfe.

Carnavalul începe în unele părți ale Banatului în noaptea de Zăpostăt. Mascații se prind la douăsprezece noaptea în bal pentru a-și continua apoi festivitatea luni după-masă, marți și sâmbătă după-masă, pe străzile satului, într-un spectacol care decurge natural prin desfășurarea grupurilor mici (de obicei perechi: moș-babă; copil (păpușă) și cuplu bărbat și gravidă etc.), fie realizate prin grupuri organizate.

De la manechinul umplut cu paie – un fel de țap ispășitor al comunității, lovit de toată lumea, ciuntit sau sfârtecat, la „căruța dezmățului” simbolizată adesea de o țigancă goală; de la popi satanici la demoni umanizați, spectacolul lărgit al străzii adună laolaltă pe toți membrii satului, tineri și copii, mascați sau nemascați.

Mascații, numiți de obicei „mumuțe” sau „leoarfe”, poartă coșuri căptușite cu paie, în care adună ouă. Ei au vocile schimbate. Tinerii îndeosebi, sub libertatea măștii, prin fetele, glumesc sau le strâng în brațe; alții fac ghidușii, improvizează versuri pornografice sau glume pe diverse teme. Oricine poate orice, nimeni nu se poate supăra în atmosfera generală de haz și voie bună.

Un spectacol regizat ca nunta – în ziua de luni, pune în mișcare o gamă largă de actori și măști, într-un ritual de nuntă, copiat hazliu (mirele mic, mireasa mare, popa un fel de demon negru și chefliu, participanții fistichii etc.). (foto 1)

Nu mai puțin important se dovedește a fi în ultima zi a carnavalului, adică sâmbătă, îngroparea „Fășancului”. Fășancul, confecționat din cârpe, o păpușă, un manechin sau o sperietoare, urmează același procedeu al ordinii inversat. (foto 2)

O categorie aparte o formează Urșii. Cutumă a unor vremuri imemorabile, strămoșul totemic dominând spațiul Carpato-Danubian, Ursul se impune în spectacolul săptămânii „nebune”. În mijlocul dezmățului stradal, Urșii domină întreaga scenă prin aflulxul de energie și vitalitate. Costumația specifică: cojoace întoarse pe dos, piei de animale strânse pe picioare și fixate prin curelele opincii; pe cap. o traistă țesută din material mai puțin dens se completează cu tălângi în număr de șase, strânse peste mijloc cu un lanț. Ursul este astfel introdus în ceata urșilor în număr de șase sau doisprezece, legați între ei prin lanțuri. Întregul grup este coordonat de un fel de Urs-vătaf, legat tot prin lanț în spatele celorlalți. El

are rolul de a amortiza maleficul, pocnind cu o măciulie într-o vadră sau alt obiect metalic. Rol apotropaic au și tălăngile, care, prin fuga urșilor, produc un zgomot infernal. (foto 3)

Peste spectacolul vesel al străzii, puterea urșilor se revarsă nestăvilită, semănând panica. Ei aleargă dintr-un capăt în altul al satului, prindu-se la intervale egale, într-un loc mai larg, rotindu-se în cerc, un fel de „horă barbară”, prin care cadranul timpului, împărțit în șase, apoi în doisprezece, se sparge și se recompune. (foto 4) Urșii nu vorbesc, nu rād, nu glumesc. Ei scot sunete specifice, fac mult zgomot, revărsându-și simbolic puterea uneori până la violență. Astfel, strâng între lanțuri oameni și mașini, strâng în brațe femei și mai ales fete, frecându-le cu piei de iepure. În cadrul Fășancului, urșii sunt reprezentați de „adevărații” bărbați ai satului într-un fel de școală a bărbăției, mascații sau „leorfele” fiind, în concepția lor, reprezentări inferioare. (foto5)

Săptămâna Cailor lui Sântoader se intersectează cu Săptămâna nebunilor. Punctul de întâlnire ar putea fi chiar acela când două reprezentări mitice, urșii și cailor, stau față în față sub semnul forței și atributul comun al renovării timpului degradat, al instaurării ordinii și reintrării în ritmul cotidian, singura diferență fiind aceea că în timp ce totemul strămoșului mitic, ursul, se impune și se face văzut, calul mitologic biciuie din nevăzut o lume căzută în desuetitudine. El apare fie pentru a pedepsi – și atunci se arată, fie pentru a binecuvânta – și în acest sens maleficul se transformă în benefic. Într-o adevărată herghelie, Cailor lui Sântoader, grupați în cailor mari și mici, negri sau șchiopi, pedepsesc în funcție de puterea ce le-a fost atribuită, cât și în funcție de abaterile colectivității. Personaje fantastice, Sântoaderii sunt imaginați ca niște cailor năzdrăvani sau ca niște flăcăi cu atribute cabaline. Ținta preferată de ei sunt fetele și nevestele neascultătoare, care încalcă interdicția. Casa sau locul spre care se îndreaptă (deseori moara) sunt locuri necurate, în care este încuibată o patimă sau un alt rău. (5) Amortizarea efectului devastator se face în ultimul moment, prin întoarcerea urcioarelor cu gura în jos. Este însă preferabil ca răul cailor să fie prevenit din timp, știut fiind că o dată declanșată mânia lor, anevoie situația mai poate fi schimbată (pățania celor două fete în moară). La adăpostul riturilor de prevenire și conduse după înțelepciunea bătrânelor, fetele și femeile știu că se poate ajunge într-un punct de bună conviețuire cu nefastele întruchipări. Așa se explică că obținând bunăvoința lor, binele triumfă, cailor căutând un alt teritoriu de acțiune.

Legătura dintre Sântoaderi și părul fetelor nu este întâmplătoare. Ca drept de răscumpărare prin pâine și sare, fata culege planta misterioasă (oman, iarbă mare, floare de corn), își spală părul cătând Sântoaderului și dobândind putere și sens nou.

Prăznuirea Sântoaderului, ducerea coliviei la biserică, „zobul” descântat dat la cailor vecinilor (6) sunt tot atâtea practici, prin care nefastul se transformă în fast, ordinea naturală fiind repusă în drepturile ei.

În ipostaza sa de sfânt, Sântoaderul apare ca un Făt-Frumos, creând un contrast puternic între el și baba Dochia, morocănoasă și rea, punându-și nora la grea încercare. Zeitate feminină autohtonă. Dochia devine, în altă ipostază, o fecioară frumoasă și înțeleaptă, marcă de identitate (mitul etnogenezei). Jertfirea ei, act de demnitate, este necesară în echilibrul vieții și întemeierii. Ca divinitate agrară la vârsta senectuții, Dochia, numită de Simone Manguica „cap de primăvară”, parcurge rând pe rând ipostaze diferite: copilă, tânără, matură, babă. Moare și renaște simbolic în spațiul satului românesc, cu o economie pastorală, identificându-se cu zeița mamă. Terra Mater. (7)

În opoziție cu zilele Babelor, Măcinii sau sărbătorile moșilor, cei 40 de sfinți mucenici, după calendarul bisericesc, bat cu botiile pământul să intre frigul și să iasă căldura. (8)

În ziua de Măcini se suprapun deci două sărbători de înnoire a timpului: ultima zi a babei Dochia, transformată în stană de piatră, și prima zi a moșilor, jertfiți pe rugul funerar pentru dreapta lor credință. (9)

Reprezentând o categorie, moșul este un alt zeu autohton (zeul tată), identificându-se cu spiritele strămoșilor, blajini meniți să ocrotească lumea prin dăruire și putere de sacrificiu.

Simeone Manguica, în studiul *Moșii sau sacrificiul morților*, vorbește de optsprezece moși pe parcursul unui an calendaristic. În cadrul obiceiurilor de primăvară, la moșii de Cârnelegi se împart pomeni pentru sufletul morților, constând în grâu fiert amestecat cu ceapă, slănină etc., dar și moși de cotoroge, daruri de mâncare dăruite mai ales săracilor. Dacă moșii de Joi mari ies în evidență prin fastuozitatea riturilor, moșii de Păresimi se impun mai ales prin adâncimea semnificațiilor, prin practicile străvechi menite să consolideze etapele vieții pe pământ.

De la figurinele feminine modelate în lut, într-un timp îndepărtat, la diferitele figurine din aluat, transmise până în zilele noastre (10), reprezentând figuri umane, păsări, cifra opt (8), cu reprezentatii tot atât de diversificate, moșii se transformă în mesageri ai luminii asupra întunericului sau în zeii domestici reprezentând spiritul grâului. Cei 40 de colăcei în formă de om sau cifra opt se dau de pomană împreună cu 40 sau 44 de pahare de vin, tradiția populară vorbind de așa-zisa „beție rituală” în care spiritul grâului se împletește strâns cu spiritul viei. În această perioadă, timpul și spațiul, elemente în continuă prefacere, se găsesc într-o strânsă legătură cu elementele purificatoare foc și apă. În acest scop se aprind focuri prin curți, în grădini, în fața caselor sau pe câmp. Protecția magică a caselor și anexelor gospodărești se făcea prin înconjurarea lor cu o cenușă de la focurile de Măcini. Baia ritualică în spațiul contaminat asigură prevenirea și purificarea răului la hotarul echinocțiului de primăvară.

Ziua de 9 martie este marcată printr-un dublu eveniment: începerea simbolică a aratului. Se considera că reușita activităților agrare depindea de

obiceiul pornirii plugului și de riturile premergătoare: repararea plugului, îngrijirea animalelor. Curățenia fizică și spirituală a gospodarului, purificarea vitelor prin agheasmă și tămâie țin de legea pământului. În fața lui, omul nu poate sta oricum, nu poate invoca belșugul dacă nu îndeplinește condiția întru prosperitate: puritatea. (foto 6) Actul de purificare se extindea și asupra bobului ce urma să fie introdus în pământ, focul (tămâiatul) și agheasma ocrotind sămânța de factori nocivi ce acționează din sau asupra pământului.

Pomirea plugului, aratul și semănatul sunt însoțite de o serie de previziuni în legătură cu zile bune și zile rele legate direct de viitoarele roade. O zi ca vinerea se dovedește în fapt vătămătoare, ea fiind „seacă”; zile nefaste sunt și zile ca miercuri sau sâmbătă. În schimb luna este o zi de bun augur (cea mai apropiată de 9 martie) și omul satului nu poate nesocoti acest lucru. (11) În plin an agrar, când pământul se deschide generos și sevele sunt împinse cu putere spre germinație, omul satului veghează atent evoluția bobului, procesul de creștere și dezvoltare. Se întâmplă adesea ca bobul să nu răsară sau să cunoască anumite scăderi și goluri. În acest sens, el trebuie semănat din nou și controlat atent. (foto 7)

Riturile de purificare și protejare se continuă până când firul prinde propria consistență. Astfel, focurile și afumarea peste holde, împărștierea de „pozdări” de cânepă (având drept scop alungarea strigoilor de mană) sunt tot atâtea practici menite să asigure o bună creștere și dezvoltare a semănăturilor.

A doua etapă în seria obiceiurilor agrare se leagă de noul an pastoral. Sângeorzul. Sărbătoarea populară a sfântului care „aleargă cu calul său împrejurul pământului” făcând să înverzească iarba, să înfrunzească codrul, pământul să se deschidă, primăvara fiind instalată deja.

Zeu al vegetației, protector al vitelor și holdelor semămate, Sângeorzul se identifică, în tradiția populară cu Cavalerul Trac peste care creștinismul a suprapus pe marele mucenic Gheorghe. Opus lui Sâmedru prin atribuții și dată calendaristică, Sângeorzul cu fratele său Sâmedru sunt anotimpuri complementare (unul închide iarna și deschide primăvara, 23 aprilie, celălalt închide vara și deschide iarna, 26 octombrie), divinități pastorale purtând la brâu cheile anului. Ca pretutindeni în scenariul de renovare (12) a anului calendaristic și aici timpul cunoaște o curbură descendentă: duhurile malefice împânzesc manifestând o putere sporită, iar strigoaicele reușeau prin anumite tehnici să ia mai ales mana de lapte la vite, dar și mana la holde, la ouă etc. Riturile specifice de prevenire, numeroasele practici de magie agrară și apotropaică se pun în mișcare ca un antidot ancestral. Ramura verde – crengi de stejar și fag sau de mesteacăn – este simbolul central al sărbătorii. Ea se împletește în interiorul gospodăriilor, dar și în afara lor. Pragurile, tocurile ușilor, geamurile băntuie de „spurcate” sunt împodobite cu ramuri. Cununițele de ramuri verzi, dar și leușteanul și usturoiul sunt așezate cu un rol protector peste tot în zonele cercetate.

Bătălia cu „pogoanele” este acerbă, fiindcă infestând lucrurile din jur, maleficul se infiltrează, mai ales în această perioadă, în vite. Prepararea alifiilor de ugere din usturoi și leuștean, ungerea pragurilor și a ugerelor vitelor duce la amortizarea spiritului nefast. Focul și apa, ca elemente purificatoare, sunt nelipsite. Stropitul cu apă neîncepută, apoi adusă din vad, sau cu agheasmă, trecerea turmelor și a oamenilor prin focul viu produs special în această zi, are menirea să îndepărteze definitiv spiritele rebele în noaptea de Sângeorz (13). Uneori, asupra strigoacelor acționează în sens invers amestecul de rău și necurat. Informatoarea Sava Iovanca din Ciclova Română amintește de practica învelirii coarnelor vitei „stricate” de vrăjitoare într-o pereche de izmene. Vita afectată o pornește în fugă mugind și lovind cu putere la poarta femeii din sat cunoscută de comunitate ca „vândută” diavolului.

Pregătirea colacului pentru „tras vite” în ziua de Sângeorz este o practică care se mai păstrează încă pe Valea Carașului. Colacul, de obicei împletit, gol la mijloc, simbolizând soarele este pus deasupra găleții de muls. Primul muls se realizează în ziua de Sângeorz prin Colacul ritualic, apoi, tot deasupra găleții, colacul „se trage fie de către doi copii, fie de către doi bătrâni, invocându-se puterea divină întru spor și sănătatea vitelor”.

Spălatul ritualic în dimineața de Sângeorz cu rouă sau urzicatul sunt practici de magie erotică și prosperitate în familie.

Aidoma Crăciunului, sărbătoarea Paștelui este anticipată și urmată de o serie de sărbători, toate menite s-o pregătească și s-o întărească ca sens și manifestare. Reducția anului se probează din nou prin același timp ce tinde să se descompună; cunoaște tensionări și praguri de rezistență ca în cele din urmă să se echilibreze și să revigoreze. Împărțind „anul mic” în două jumătăți, Paștele apare, după I. Ghinoiu, ca un scenariu ritual de înnoire anuală a Lumii, deschis de Duminica Floriilor, închis de Duminica Tomii, cele două planuri intensificându-se în noaptea de Înviere a Mântuitorului (15).

Floriile, sărbătoare dedicată zeiței romane a florilor, Flora, peste care creștinismul a suprapus sărbătoarea intrării Domnului în Ierusalim, este marcată prin diferite interdicții de muncă și prin rituri aferente. Ramurile de salcie, simbol al fertilității și vegetației de primăvară, se duc la biserică pentru a fi sfințite. Cu ele se împodobesc apoi icoanele, ușile, ferestrele sau se păstrează în casă pe tot parcursul anului, fiind bune pentru sănătate, descântece și vrăji.

Între Florii și Paști, Cultul morților, în ziua de Joi Mari, se impune ca o sărbătoare cu totul aparte. În această noapte, se crede, cerurile se deschid, iar sufletele strămoșilor se reîntorc în sat. Focurile de Joi Mari sunt destinate deci moșilor. Ele se fac din esențe lemnoase speciale, cu rol magic: bețișoare de alun sau de boj, adunate, în prealabil, în acest scop.

„Focurile, luminile” sau „lumișișele” se fac mai întâi în vatra casei în dimineața de Joi Mari. Pe deasupra lor, bătrâna casei „menește” cu apă și tămâie

daruri de mâncare pentru sufletul celor plecați: colaci, dulciuri, daruri ce se împart mai întâi „casnicilor”. În a doua etapă, femeia pregătește focurile în cimitir, după același ritual, făcându-se fie un foc mare pentru toți morții, fie câte un foc pentru fiecare cruce. Este foarte important ca perimetrul morților dintr-o familie să aibă lumina necesară. Bătrâna ocolește cu ulcica cu jar și tămâie de câte trei ori împrejurul mormintelor, invitându-și moșii acasă de Sfintele Sărbători. Lipsa focului de Joi Mari în cimitir este privită de colectivitate ca un mare sacrilegiu. Darurile de mâncare duse în cimitir se împart copiilor, femeilor între ele sau mai nou țiganilor care vin în acest scop. Cel ce primește darul moșilor mulțumește cu fraza „Bogdaprost! Dumnezeu să-i primească!”, casnicul întregind: „Să-i primească Dumnezeu!”, considerându-se astfel că pomana a fost primită.

În ziua de Joi Mari, un personaj mitologic cu înfățișare înfiorătoare: cap mare, părul lung și despletit, dinții lați, gură căscată, Joimărița, un fel de duh necurat, vine să pedepsească femeile și fetele leneșe care nu și-au tors cânepa până în acea zi. Terifiantul are menirea, așa cum s-a întâmplat și în cazul Sântoaderilor, să îndrepte lucrurile scăpate de pe propriu-i fâgaș. În același timp, Joimărița apare ca o divinitate a morții, un fel de supraveghere a moșilor veniți acasă între sărbători.

Este interesant de urmărit modalitatea prin care conștiința arhaică poate transforma personajele temute, precum Sântoaderul, baba Dochia, Joimărița, în personaje pozitive, ca și viziunea luminoasă asupra lor sau a fenomenelor cu care intră în contact. Deși Joimărița e cunoscută ca o figură demonică românească (16), ea nu face rău nemotivat, „nu să arată și nu are nimic cu tine dacă ești la locul tău... pântru omu strâcat în fața lu Dumnezeu să arată așa, ca să-l aducă la drumul bun, fândcă ea-i pucere dumnezăiască și nu lucră strâmb” (17).

Între Duminica Floriilor și Duminica Tomii, Paștele este cea mai importantă sărbătoare de peste an, reprezentând nașterea simbolică a timpului și spațiului. Mitul creștin suprapune peste jertfa divinității adorate, jertfa Mântuitorului Iisus. Miracolul Învierii se produce astfel după trei zile de pătimire și haos, restaurând pacea și armonia timpului pascal. Cinstirea mării sărbători atrage după sine alte jertfe: sacrificarea mielului, pasca, colacii, oul, ofrande aduse zeului, lui Dumnezeu, în același timp strămoșilor întorși printre casnici în ziua „luminată”, totul într-o simbioză perfectă. După cele șapte săptămâni pregătitoare, de post, se consideră că lumea e purificată, Paștele fiind sărbătoarea iertării păcatelor și a împăcării cu sine și cu oamenii din jur, diferențele, de orice fel, scad, oamenii se sărută și ciocnesc ouă roșii, timp de șase săptămâni, salutându-se cu formula „Hristos a înviat!”, pentru a li se răspunde „Adevărat că a înviat!”.

În ziua de Paști, cerurile fiind deschise, femeile nu au voie să doarmă pentru a nu rămâne leneșe pe tot parcursul anului. Oamenii sunt receptivi la tot ce se întâmplă în jur, fiindcă peste tot sunt semene și „minuni”: animalele

vorbesc, comorile „joacă”, săracul, omul neîndreptățit de viață poate fi binecuvântat de Dumnezeu. Așa se întâmplă lucrurile și cu povestirea informatoarei Moșoarcă Maria, în care un om sărac „lipit” mergând în pădure după „o lumină”, în ziua de Paști, întâlnește în drum 12 feciori mândri, reprezentând cele 12 luni ale anului. Prin răspunsurile lui înțelepte, insuflate de Dumnezeu, la întrebarea „Care lună de peste an este mai bună?”, „Toate lunile sunt la fel dă bune... că toate de la Dumnezeu ne vin”, omul primește binecuvântarea anului. Întorcându-se acasă, mulțumit că a primit lumina și că va putea face un foc la copilașii lui, omul descoperă că lumina care i s-a dat s-a transformat în aur (18).

Între elementele purificatoare: focul – focul moșilor, dar și focul preparării alimentelor rituale, apă cu obiceiul udatului, ziua de Paști este foarte bogată în „pomeni”. Moșii de Paști constând în colac și ou roșu, se împart în dimineața pascală de către bătrâna casei la toate casele din vecinătate, după ce, în prealabil, au fost „meniți cu jar aprins și tămâie”.

Oul de Paști – un vechi simbol ritualic anterior creștinilor, apare ca element esențial al cosmogoniei, constituindu-se ca forță motrice a lumii. Considerat din antichitate ca semn de viață și perfecțiune, oul se impune ca simbol creștin al mesajului pascal (19). Culoarea roșie având ca substrat vechi un rol apotropaic dobândește în creștinism sensuri noi, în concordanță cu miracolul Învierii Mântuitorului. Emilian Novacovici găsește o interesantă explicație a transformării pietrelor în ouă roșii. (20)

Duminica Tomii dedicată, în prima săptămână după Paști, apostolului Toma din calendarul ortodox, este, în același timp, după calendarul popular, Paștele mic sau Paștele Morților. În multe localități din Banat, de Duminica Tomii se scot în cimitir cotărite cu pomeni bogate. După o slujbă de pomenire, fiecare femeie împarte daruri bogate de mâncare și băutură, cinstindu-și morții. La fel ca și în dimineața de Joi Mari, și în ziua de Duminica Tomii cine nu-și cinstește morții este privit ca om nevrednic, fiindcă nesocotește legea firii și a conviețuirii, rămâne „stricat”, știut fiind că uneori sufletele neglijate se întorc împotriva casnicilor. Timpul și spațiul ca un triumf asupra vremelniciei și forțelor potrivnice, exterioare, dobândesc astfel, în ziua de Duminica Tomii, o putere maximă.

Dominând spațiul și timpul, omul devine stăpânul universului ocrotit fiind de puterea „blajinilor” și de puterea tuturor zeilor din pământ, din apă, din văzduh pe care îi cinstește în prag de sărbătoare și muncă.

BIBLIOGRAFIE

1. Catherine Pont-Humbert, *Dicționar universal de rituri, credințe și simboluri*, Ed. Lucman, bucurești, 1996, p. 282.
2. Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Ed. Meridiane, București, 1988, p. 165.
3. Ibidem, p. 283.
4. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994, p. 101.
5. Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, vol. II, Ed. Academiei, București, 1899, p. 45.
6. Simeone Manguica, *Căendaru julianu, gregorianu și popularu român*, pe anul 1882, Tipografia Alexi, Brașov, 1881.
7. Ion Ghinoiu, *Obiceiurile populare de peste an*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 64.
8. Ibidem 6.
9. Ibidem 7, p. 119.
10. Virgil Vasilescu, *Semnele pământului*, Ed. Arhetip, București, 1996, p. 144-145.
11. Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 16.
12. Ibidem 7, p. 172-173.
13. D.A. Vasiliu, *Focul viu*, Studii de folclor, Casa Școalelor 1943, p. 54.
14. Inf. Sava Iovanca, *Ciclova Română*, 1998.
15. Ibidem 7, p. 147.
16. Ion Muslea, *Cercetări de etnografie și folclor*, vol. II, Editura Minerva, 1971, p. 237.
17. Inf. Mândroane Rusalia, *Ciclova Română*, 1998.
18. Inf. Moșoarcă Maria, *Ciclova Română*, 1997.
19. Ibidem 1, p. 242.
20. Emilian Novacovici, Ecaterina Novacovici, *Din comoara Banatului. Folclor*, Partea II, Anul 1926, p. 73.

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

